ניתן ללמוד מספרו הנוכחי.[190] ואפילו בתורת הנסתר הגה בסתר.[191] יש לציין שהוא עצמו מזכיר חידושיו למסכתות שונות בש"ס[192]. שרידי תורתו הידועה לנו כוללים פסקים,[193] תשובות,[194] חידושי סוגיות[195] וביאורי אגדה לפרשות השבוע ולמועדים.[196]רבינו מציין בספרו עצי אלמוגים סימן שעא ח [ג] "ובחידושי לפר' הדר הארכתי", אך לא זכינו לאורם. יש המייחסים לו בטעות גם את חיבור הספר 'תפארת צבי',[197] שאינו אלא ספרו של יורשו ברבנות אה"ו, רבי צבי הירש זַמוֹשְׁט.[198]

הערצת גדולי ישראל לרבנו

החיבורים הגדולים הללו בכמות ובאיכות כבשו את מקומם בעולמם של גדולי הגאונים, ונפוצו לכל עבר.

---

190. לחכמת הדקדוק בפרק ב' אות ס' בעניין נוכח ונסתר.

191. על ידיעותיו בחכמת הקבלה נרמז במעין החכמה פרק ד' אות 35 ואין מגלים אלא לצנועים וע"ע פרק ה' אות 9.

192. ראש השנה. בדף ב' ע"א בדפוס ישן ד"ה והרמב"ם וכן בקובץ 1 סימן יז.

פסחים בדף ד. תחילת העמוד. **יומא.** בדף ט' קובץ 2 מספר יב . **בבא קמא.**קובץ ה' וכן בקובץ 5 מספר 95. **זבחים** קובץ 4 מספר 103

193. ר"א ווירמש, מאורי אור, ח"ו, בן נון, מיץ תקפ"ז, דף קעט ע"א ("וכן הורה מהר"ר חיים צבי אב"ד דהמבורג לדודיי ז"ל"); רמ"מ שטיינהרט, שו"ת דברי מנחם, סי' י"ד; ראב"וו המבורג, שמלת בנימין, פיורדא ת"ר, דף פט ע"א ("וגם הרב מהור"ר נח חיים צבי אב"ד דק"ק מגענצא ופ"ד הורה בכל פעם דצריכין לצום"); קובץ בית אהרן וישראל, גליון צ, אב-אלול תש"ס, עמ' ט-יב ('בענין שהה עשר שנים בלא בנים'). אחד מפסקיו יצא בשנת תקמ"ד על פי בקשת קהילת אשאפנבורג, ראה L. Löwenstein, 'Zur Geschichte der Rabbiner in Mainz', Jahrbuch der Jüdisch-Literarischen Gesellschaft, 1905, p. 235

194. נדפסו בשו"ת חוט המשולש, סי' ט'; שו"ת אבני קדש, סי' י"ח, כ"ז; שו"ת ר' ידידיה טיאה ווייל, אה"ע, סי' י'; רי"ד באמבערגער, מלאכת שמים, כלל ט"ו, בינה, ס"ק ב'; רי"ד באמבערגער, מורה לזובחים, הקדמה (הערה ט'); שו"ת יד הלוי, ח"ג, סי' קכ"ח. בכתב יד קופנהאגן המכיל עניני קבלה,Copenhagen – The Royal Library Cod. Sim. Hebr. 41, בספריה הלאומית בירושלים, מס' א"ק כ"י F 5572, נאמר בראשו: "כדי שלא להוציא נייר חלוק אכתוב לי לזכרון קצת דברי ויכוח עם הרב המחבר בעל עצי אלמוגים".

195. קיים פנקס חדושים על מסכת ברכות וסדרי מועד ונשים, "חילוקי דרבנן... מהגאון... נח חיים צבי... אב"ד דק"ק מגנצא", כתב יד ירושלים - מ. לבנטל 1/[1] (JER Leventhal 1), בספריה הלאומית בירושלים, מס' א"ק כ"י F 40044. יש גם קובץ חילוקים של רבי אברהם נפתלי הירץ ,שייאר, כתב יד ווארשה, Warszaw – Zydowski Instytut Historyczny 102, המכיל מחידושי רבי נח חיים צבי ברלין, וכן לקט דרושים על פרשיות השבוע , כת"י סט. פטרבורג, St. Petersburg – Inst. of Oriental Studies of the Russian Academy B 513, בספריה הלאומית בירושלים מס' א"ק כ"י F 53763, ובו דברים "מהגאון מוהר"ר נח חיים צבי זצ"ל אב"ד דק"ק אה"ו" (דפים 29ב, 34א). מלבד זאת נדפסו הימנו חידושי תורה בגנזי מועדים - ספר זכרון לזכרו של הג"ר אלכסנדר דינקל, ירושלים תשמ"ו, עמ' רא-רג ('בענין הילפותא דפטור דנשים בסוכה'); מוריה, גליון פה, ניסן תשל"ח, עמ' יז-ט ('בענין מכשירי קרבן פסח דוחין את השבת'); קובץ המועדים, פסח, חלק ראשון, ירושלים תשס"ה, עמ' תרכא-תרכג (כנ"ל). יש שמועה בחידושי החת"ס עמ"ס חולין, דף קט, א (ד"ה ודלמא): "ושמעתי ומטו ביה משמיה דהגאון... מ"ה הירש אבד"ק האמבורג ז"ל, דמשמעתין מוכח כר"ת... ודברי פי חכם חן". אולם הכונה כנראה לרבי צבי הירש זמושט, אב"ד האמבורג אחר ה'עצי ארזים'.

196. כתב יד לבנטל, שם, דפים מא-נא, ס ע"ב, סו ע"ב; בפנקס ממגנצא המכיל דרושים וחדושים על פרשיות השבוע (בראש כתה"י צוין: "זה הפנקס שייך לי... משה בן כ"ה יוסף קאסע סג"ל פה מענץ"), כתב יד פראנקפורט,Frankfurt a. M. – Stadt- und Universitaetsbibliothek Oct. 75, בספריה הלאומית בירושלים מס' א"ק כ"י F 23144, מובאים דברי חכמי אשכנז, בין השאר, מאת רבינו "חיים צבי" (דף 2, ועוד); פנקס לקט דרשות וחדושים שנרשם בראשו ובסופו: "להנער... שמואל בהמנוח... בער המבורג ז"ל סגל ממענץ... תקמ"ד", כתב יד שטראסבורג, Strasbourg – Bibliotheque Nationale et Universitaire 3937, בספריה הלאומית בירושלים מס' א"ק כ"י F 2759, יש מתורתו של רבינו "חיים הירש" (דף 26א ועוד).

רבי יהודה הרשקוביץ הדפיס לכבוד נישואיו חוברת ובו מאמר מרבנו בענין "נשים סומכות רשות" מתוך כת"י פרנקפורט הכולל דרשות מכמה גדולי אשכנז כמו רבי יונתן אייבשיץ, ר' טבלי שייאר ועוד. בימים אלו הוא עמל יחד עם הרב משה דוד פרלמן על הכנת מהדורה חדשה ומהודרת של מעין החכמה של רבנו.

בספר הזכרון נר שאול לזכר ר' שאול יורקנסקי [ירושלים תשס"ט] התפרסמו חידושיו של רבנו לשמעתתא דחנוכה. ומעמ' עח והלאה מתוך חידושיו לש"ס. ומבוא לתולדותיו של רבנו מידי הרב מ.ד. צ'צ'יק

דרשות מרבנו כלולים בכת"י מתוך קטלוג מרצבכר שרשם הדקדוקי סופרים מחבר כתב היד היה תלמיד מפפד"מ ורושם: "מה ששמעתי מפי ר' נח חיים צבי במענץ, תקמ"ו. מצינו גם **הספד** מרבנו על רבי דוד אב"ד פיורדא במחלקה לתצכ"י: 10616 עמ' 8.

197. J. Fürst, Bibliotheca Judaica: Bibliographisches Handbuch der gesammten jüdischen Literatur. Vol. 1, Leipzig 1849, p. 397. משם אצל ר"א וואלדען, שם הגדולים החדש, ווארשא תרכ"ה, מערכת ספרים, אות ת', סי' ע"ד: "תפארת צבי, חיבור יקר ונכבד הפלא ופלא על הלכות נדה מש"ע יו"ד להגאון המופלא מו"ה נח חיים צבי אבד"ק אה"ו ה"ה עצי ארזים ועצי אלמוגים".

198. רש"מ חאנעס, תולדות הפוסקים, ווארשא תרפ"ב, עמ' 485: "ה"ר נח חיים צבי ברלין... 'תפארת צבי', שו"ת בדיני ש"ע א"ח ויו"ד, ח"א, ווארשא תקס"ז, ח"ב, תקע"ה. החכם פירשט מיחסו, את ה'תפארת צבי', להגאון ר' נח חיים צבי, אבל אחרים מיחסים אותו להר"ר צבי הירש אבד"ק בראדי וגלוגא ואה"ו. עיין אוצר הספרים". כוונתו לרי"א בן יעקב, אוצר הספרים, ווילנא תר"ם, עמ' 659, סעיף 702.